

Tro, moral og forandring i Indre Mission¹

PETER GUNDELACH & PETER BIRKELUND ANDERSEN

ABSTRACT: The Danish Inner Mission (Home Mission) is a section of The Evangelical Lutheran Church in Denmark (ELCD), but it differs from the dominating church because it, like other evangelical groups, believes that the Bible as God's written word is true in what it says and IM emphasizes orthodoxy, repentance, activism and attaches central importance the sacrifice of Jesus on the cross. Generational replacement and changes in socialization influence IM's friends, as the followers call themselves, to draw other religious and moral consequences from their faith than is common among the members of the Danish Evangelical Lutheran Church and in the general population. IM maintains that the organization stands religiously firm despite the changes in the surrounding world. Against this background, the article examines 1,765 responses to a unique survey among IM's friends regarding recruitment, beliefs, morality and religious socialization in IM. We find that the core elements in beliefs remain stable while generational changes create a gradual deterioration in the strict sexual-family values. This shows that religious changes within Inner Mission are not uni-directional in contrast to what is expected by general theories of religious changes such as secularization and individualization.

RESUMÉ: Den danske folkekirkelige retning Indre Mission understreger ligesom andre evangelikale grupper en bibeltro kristendom der lægger vægt på ortodoksi, omvendelse og aktivisme, og som tillægger Jesu soningsdød på korset en central betydning. Ændringer i værdier mellem generationer samt socialisering leder IMs venner, som

¹ Projektet er foretaget i samarbejde med Morten Frederiksen, leder af den danske del af den europæiske værdiundersøgelse. Sociologistuderende Line Aaskov, der også er medarbejder på den danske del af den europæiske værdiundersøgelse, har ydet uundværlig hjælp i forbindelse med dataindsamlingen. Tak til lektor Morten Warmind, Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet for kommentarer på en tidligere udgave af denne artikel. Forfatterne takker desuden formand for IM Hans-Ole Bækgaard og kommunikationschef i IM Asbjørn Asmussen for godt samarbejde i forbindelse med dataindsamlingen

tilhængerne kalder sig selv, til at drage andre religiøse og moralske konsekvenser af deres tro end det er almindeligt blandt medlemmerne af den danske folkekirke og i befolkningen i øvrigt. IM fastholder at bevægelsen står fast til trods for forandringerne i den omgivende verden. Artiklen undersøger på baggrund 1.765 besvarelser på et unikt survey til IMs venner rekruttering, tro og moral og religiøs socialisering i IM. Vi finder en gradvis generationsmæssig udtynding af nogle moralske værdier, men samtidig medvirker familiemæssig socialisering fastholden af strikse trosforestillinger. Denne usamtidighed i forandringerne udfordrer de traditionelle, generelle teorier om lineær religiøs forandring.

KEY-WORDS: *Home Mission, Denmark, Inner Mission, Denmark; Evangelicals in Denmark; Morality and its transformation in the Danish Home Mission / Inner Mission; Generations in the Danish Home Mission / Inner Mission; Recruitment in the Danish Home Mission / Inner Mission*

Fastholdelse og forandring

Sekularisering og individualisering, de to dominerende teorier om religiøs forandring, hævder enten at religion forsvinder eller forandres fra kirkereligion til individualiseret religion. Disse teorier passer ikke på den lille, men nogenlunde stabile del af befolkningen der er traditionelle troende, dvs. personer der svarer at de tror på Gud som en personlig Gud, på et liv efter døden, på Paradis og for de flestes vedkommende også på Helvede (Andersen, Erkmen & Gundelach 2019). I hele den danske befolkning udgør denne kategori ca. fem pct. Stabiliteten i denne gruppe viser at udviklingen i religiøsitet er mere kompleks end de store samfundsteorier har påstået. Denne artikel handler om Indre Mission (IM), en gruppe traditionelt troende som vel af mange opfattes som en gammeldags religiøs organisation, der – fra at have været en vigtig del af det danske religiøse landskab – er blevet overhalet af udviklingen og i dag er en religiøst set marginaliseret gruppe. I et forskningsperspektiv er det interessant at undersøge denne organisation, hvis tilhængere tilslutter sig traditionelle religiøse værdier i en tid der på de fleste områder præges af dalende religiøst engagement. Studier af konservative religiøse organisationer som IM hævder at tro og moral ændres hos disse organisationers sympatisører fra en restriktiv til en 'mildere*' opfattelse af Gud (Repstad 2009). Vi viser imidlertid et mere komplekst billede af IM. Indre Mission har gennem årtier mistet mange sympatisører; men de fastholder deres tro, mens troens, moralske og værdimæssige konsekvenser er i bevægelse i takt med det øvrige samfund.

Inden for IM er der en udbredt opfattelse af, at man står fast på sin tro og moral til trods for at verden omkring bevægelsen er i stadig forandring (Jørgensen 2018, 228). Baseret på analyser af Sørlandet i Norge har Pål Repstad (2008) dog argumenteret for at konservative religiøse organisationer bliver 'blødere' og mere humaniserede med tiden. Med et begrebsapparat fra de britiske religionssociologer Linda Woodhead og Paul Heelas (2000) skelner Repstad mellem på de ene side forskelsreligion (*religion of*

difference), som lægger vægt på at markere forskelle, for eksempel mellem Gud og menneske, troende og ikke troende osv. og på den anden side humanitetsreligion (*religion of humanity*) som ønsker at bygge bro mellem Gud og mennesker og kirken og menneskene. IMs synspunkt kan siges at være en forskelsreligion (Jørgensen 2018). Repstads (2009) pointe er som nævnt at der sker en opblødning af religion i de konservative religiøse organisationer fra forskelsreligion til humanitetsreligion i retning af en mildere Gud og et mere positivt menneskesyn.² Ud over det trosmæssige kan de to religionstyper adskilles i forhold til den moral der følger af troen. Forskelsreligionen lægger vægt på, hvad der ud fra en fortolkning af Guds synspunkt er rigtigt eller forkert, mens humanitetsreligionen lægger vægt på kompromisser mellem den generelle udvikling i samfundet og troens moralske konsekvens.

Udviklingen væk fra forskelsreligion forklares med at generelle samfundsændringer som sekularisering (herunder mindre religiøsitet) og individualisering (herunder mere frisind) sætter sig igennem alle dele af samfundet og altså også i IM. Man må forvente at forskellen mellem den traditionelle forskelsreligion og humanitetsreligionen er særligt tydelig blandt de unge. Baseret på teorier om værdiændringer (Inglehart 1977; 1990; van Deth & Scarbrough 1995a; 1995b) kan udviklingen forklares med to sammenhængende mekanismer: generationserstatning og socialisering.

Generationserstatningen af værdier går ud fra at unge på grund af forhold i deres opvækst har andre værdier end ældre. Værdiforskningen viser at den enkeltes værdier oftest er ret stabile gennem livet. Generationsforandringer kan sammenlignes med en rulletrappe. Gulvet under rulletrappen er ubevægeligt, og man står stille på rulletrappen, dvs. har samme værdier, mens man bevæger sig opad i alder og gennem de samfundsforandringer der følger med tiden. (Riley 1998) . Ældre generationer uddør, og unge generationer kommer til, og dermed bliver yngste generationers værdier efterhånden mere udbredte i samfundet. Værdiforskningen fra Danmark (Frederiksen & Gundelach 2019) viser at unge generelt set er mere sekulariserede og mere frisindede end ældre, og at samfundet gradvis ændrer sig i disse retninger. Man kan antage at den generelle samfundsudvikling smitter af på IM og andre organisationer, og dermed forventer vi at disse processer gradvis vil slå igennem i IM begyndende med de yngste generationer.

Socialisering bygger på at overførslen af værdier sker gennem opdragelsen. Det gælder ikke mindst religiøsitet som formentlig er en af de værdier der grundlægges tidligst i livet. Firkantet sagt overfører forældre deres værdier til deres børn. Det er en stabiliserende mekanisme; men der sker forandringer, fordi unge forældre har andre værdier end generationerne før dem.

Alt i alt kan vi derfor forvente at der sker generelle ændringer i værdier inden for IM eller rettere blandt IMs venner som tilhængerne af IM betegner sig selv, og at det viser sig i forskelle i værdier mellem generationer. Desuden at socialisering spiller en

² Woodhead og Heelas (2000) nævner også en tredje trostype – spiritualitet – hvor individets subjektive oplevelser står i centrum; men den er ikke relevant i denne sammenhæng.

rolle for børnenes værdier, og jo stærkere forældrenes værdier er, desto mere overføres værdierne til deres børn.

En vigtig pointe i denne artikel er at forandringer i religiøsitet og religiøse organisationer, som i resten af samfundet, ikke sker simpelt og lineært, men på komplekse måder (Andersen, Erkmen & Gundelach 2019). På nogle områder kan der ganske vist ske en lineær udvikling; men på andre områder kan forandringerne være modsatrettede, eller der kan være stabilitet. Forandringer kan også variere mellem forskellige dele af samfundet og IM. Det er netop et sådant kompleksitetsapproach (Byrne 2002; Furset 2018) vi vil anlægge i det følgende, hvor vi vil vise at der er en række samtidige, men forskelligartede udviklingstræk i IM.

De følgende afsnit går i detaljer med forskellige kendetegn og udviklingstræk inden for IM. Hvor det er muligt, sammenligner vi IMs venner med den danske befolkning som helhed. Vi undersøger ændringer inden for IM med generations- og socialiseringsforklaringer. Vi karakteriserer først tro blandt IMs venner, derpå forskellige former for forandringer i forhold til rekruttering, samt identitet og moral og værdier i et forandringsperspektiv. Først redegør vi i det følgende afsnit for de kilder og metoder som vi anvender i artiklen.

Litteratur og data om IM

Hovedparten af forskningslitteraturen om IM handler om perioden fra IMs grundlæggelse i 1861 og frem til omkring 2. verdenskrig. Der er kun ret få kilder og publikationer rettet imod det nutidige IM, hvoraf her skal fremhæves Michael Riber Jørgensens ph.d. afhandling *Fællesskab i forandring. Indre Mission, identitet og interaktion - set fra Thy* (2018), og Kurt Ettrup Larsens jubilæumsskrift *En bevægelse i bevægelse: Indre Mission i Danmark 1861-2011* (2011). Desuden er der nogle få forskningsartikler om forskellige aspekter af IM.

Denne artikel er en religionssociologisk empirisk funderet analyse af IM, som først og fremmest er baseret på en spørgeskemaundersøgelse blandt venner af IM efteråret 2019. Desuden inddrages forskelligt materiale fra IM hjemmesider og publikationer. Spørgeskemaundersøgelsen blev gennemført ved at personer der abonnerer på *impuls - Indre Missions Tidende* (i daglig tale blot *impuls*), blev opfordret til at svare via et link. Denne persongruppe er næppe repræsentativ for alle IMs venner. Derimod er det sandsynligt at vi primært har fået svar fra personer der er tæt knyttet til IM. Der er altså formentlig især IMs kerne der har svaret, og det er dem vi kan give et portræt af her. – Endelig må man betænke mange af abonnenterne på *impuls* formodentligt dækker over flere læsere.

Pr. mail blev der i alt udsendt 4.218 invitationer. Blandt disse var der et bortfald, bl.a. fordi nogle af mailadresserne var forkerte, og nogle var institutionsabonnenter. Vi skønner at den reelle population er 3.947 personer. Heraf var der 1.929 gyldige besvarelser med hele og delvise besvarelser. Antallet af fulde besvarelser forstået som personer der har besvaret sidste spørgsmål var 1.844, altså en svarprocent på 47, hvilket må siges at være meget tilfredsstillende. Blandt besvarelserne var der 65 personer

som sagde at de aldrig havde været tilknyttet IM. Disse personer er udelukket i det sample der undersøges. Desuden er fratrukket 14 personer som ikke havde svaret på spørgsmålet om tilknytning. Derfor er der i alt 1.765 personer i samplet. Sammenlignet med befolkningen som helhed adskiller IM-samplet sig ved at være ældre og have en lavere uddannelse. Til brug for den statistiske analyse er der udarbejdet en vægt der kan kompensere for disse forskelle ved sammenligninger mellem IM og befolkningen. Vægten er baseret på data fra den danske del af den europæiske værdiundersøgelse 2017, jf. Frederiksen (2019), men kun den del der er indsamlet via internet, ligesom det er tilfælde med IM-undersøgelsen. På flere steder i spørgeskemaundersøgelsen blev respondenterne opfordret til at give skriftlige kommentarer til spørgsmålene. Disse svar er et værdifuldt materiale som også er benyttet i analysen. IMs sekretariat har kommenteret udkast til skemaet og været behjælpelig med udsende links til skemaet; men IM har ikke haft indflydelse på analyse og resultater fra undersøgelsen.

IM sekt, sekterisk eller kirkelig retning

I offentligheden fremstår IM som særpræget og måske endda sekterisk.³ I Indre Mission skriver nogle af respondenterne at IM har et 'dårligt brand' der er præget af fordomme og med *Fiskerne* (Hans Kirks roman fra 1928) som referenceramme (Ahrendtsen 1997). Romanen er nok ikke meget læst mere; men budskabet blev kendt gennem TV-filmatiseringen fra 1977, som kan være med til at have fastholdt dette mentale billede af IM. Ifølge Jørgensen (2018, 126) anser omverdenen IM som "gammeldags, forstokket og "sort".

Stemmer i IM forsøger at gøre op med "dette spøgelse" (Ahrendtsen 1997) og fremhæver, som den tidligere IM formand Poul Ørum Jørgensen (2020) har formuleret det, at 'folk har et billede af Indre Mission som en nej-bevægelse, hvor Indre Mission først og fremmest ønsker at være en ja-bevægelse'.

Går vi fra diskussionen inden for IM til teologiske debatter, er der eksempler på at man har set IM som sekterisk, i forlængelse af den måde bl.a. nogle grundtvigianere har omtalt IM på (se Koch 1960, 182). Sekterisk er imidlertid et kontroversielt ord der refererer til en lukket, indspist gruppe der er tilbøjelig til at isolere sig med en afvigende opfattelse, dvs. en sprogbrug der refererer til indre kirkelige brydninger eller til klicheer i samfundet generelt (Ahrendtsen 1997) snarere end et analytisk begreb. Analytisk er begreberne kirke og sekt udviklet af Ernst Troeltsch og Max Weber i tiden omkring 1900. De definerede en sekt som en organisation der brød med den kirke den opstod i. Begrebet sekt kan derfor ikke anvendes om IM som altid har placeret sig inden for folkekirken. For at komme uden om disse problemer vil vi følge den almindeligt etablerede terminologi som omtaler IM som en af et antal folkekirkelige retninger. Selv om der er kræfter i IM der er utilfredse med Folkekirken (Jørgensen 2018; Larsen 2011, 396-399), og selvom der i IM foregår en intern diskussion ift. oprettelse af valgmenigheder, er der ikke noget der tyder på at IM som organisation vil løsrive sig

³ For nyere brug se for eksempel Kevin Arnolds læserbrev 9. marts 2007 (Arnold 2007).

fra Folkekirken. Samtidig er IMs venner bevidste om at de er specielle i forhold til store dele af Folkekirken og at deres image i den danske befolkning ofte er negativt, jf. afsnittet om IMs identitet nedenfor.

IMs aftagende resurser

IMs organisatoriske form er speciel. IM har hvad man internt kalder for 'venner', dvs. sympatisører, men man har ikke formelle medlemmer. IMs grænse kan derfor ikke trækkes klart, og man kan ikke tælle antallet af medlemmer. Eftersom man ikke har medlemmer, kan man heller ikke afholde demokratiske valg. Formelt set ledes IM af en selvsupplerende bestyrelse. Ifølge vedtægterne skal mere end halvdelen af bestyrelsens medlemmer, deriblandt formanden, være præster i Folkekirken. Materialet fra spørgeskemaundersøgelsen viser nogle eksempler på utilfredshed med styreformen. En respondent spørger: 'Hvorfor er er Indre Mission ikke en demokratisk forening? Ønsker IM at være en ekstrem forening grundet selvsupplerende bestyrelse?' Og en anden kritiserer både styreformen og en af hovedbestyrelsens kontroversielle beslutninger:

Jeg synes Indre Mission er ude af trit med tiden i deres skarpe holdninger og afvisning af kvindelige præster! Jeg havde gerne set et spørgsmål, der gav ... lejlighed til at tilkendegive holdninger til nogle af Hovedbestyrelsens udmeldinger. En demokratisering af Hovedbestyrelsen vil pynte! Jeg er til gengæld meget stolt af at være en del af Indre Missions omfattende brede aktivitetsniveau rettet mod alle aldre og samfundslag.

Som nævnt i citatet er IM karakteriseret ved en meget stor lokal aktivitet og en vis grad af lokalt selvstyre (Jørgensen 2018), og der kan være variationer mellem hvad man vil gøre eller mene lokalt, og hvad der er den stærke centraliserede ledelses opfattelser. For eksempel er IMs ledelse mod kvindelige præster, samtidig med at man stiller de lokale fællesskaber frit i spørgsmålet om kvindelige præster (Bækgaard 14. juni 2019).

Det vigtigste aktivitet i IM foregår i de lokale IM samfund, hvor der er missionsmøder, søndagsskoler, bibelkredse, ungdomsmøder, legestuer, kor med mere, og der udføres meget frivilligt arbejde inden for IM. I 2021 (*IM i tal 2021*, tilgået april 2021) var der 275 IM-fællesskaber fordelt over hele landet og 189 missionshuse. Udviklingen viser dog tilbagegang på de fleste af disse områder. For eksempel har man mistet ca. 1/3 af missionshusene inden for de seneste 10 år (*Politiken*, [anonym], 17. november 2019), men der er også eksempler på at der bygges enkelte nye missionshuse, blandt andet i byerne (Vincents 11. juni 2010, se også Larsen 2011, 404-407). Indre Missions blad, *Indre Missions Tidende*, udkom ugentligt og nåede sit højeste oplagstal i 1945 med omkring 23.500 abonnenter. *Indre Missions Tidende* blev omdøbt i 2018 til *impuls - Indre Missions Tidende*. Det udkommer hver 14. dag og har et oplag på omkring 5000. Søndagsskolerne eller børnegudstjenesterne toppede midt i 1950erne med skoler i over 1.600 sogne, drevet af mere end 6.700 ledere, som nåede ud til næsten 88.000 børn. Antallet af børneklubber/søndagsskoler er i dag omkring 150 (*IM i tal 2020*).

Alt i alt altså en kraftig tilbagegang. Også på ledelsesniveauet har IM måttet tilpasse sig samfundsudviklingen. I sin oprindelse spillede de i Max Webers forstand

karismatiske ledere af IM en meget stor rolle. I deres person inkarnerede de bevægelsen, og deres karisma var grundlaget for deres magt og indflydelse. I dag stilles der også helt andre krav til ledelsen. IM er en organisation med mange forskellige aktiviteter, og en organisation der skal repræsenteres i mange forskellige sammenhænge, herunder også i kontakt med det politiske system.

IM kan ses som en koncern med mange tilknyttede organisationer. Der er et administrativt hovedkvarter, en organisationsplan, ansatte, økonomi, informationsafdeling, nyhedsbreve, tidsskrifter, hjemmesider. Der er omkring 100 ansatte i de fem regioner, landsledelse mv. og omkring 40 ansatte i administrationen i hovedkontoret i Fredericia. De tilknyttede virksomheder omfatter et rejsebureau, to hoteller, en campingplads, et forlag og omkring 30 genbrugsbutikker med frivillig arbejdskraft. Med hensyn til økonomi har IM årlige omkostninger på omkring 35 millioner (2018). Ca. halvdelen af indtægterne kommer fra gaver, resten fra bl.a. overskud fra IMs virksomheder, genbrugsbutikkerne og noget fra salg af især missionshuse.

Hvad man tror på i IM: IM som en evangelikal organisation

I dette afsnit dokumenterer vi først IMs trosmæssige kendetegn. Derefter går vi over til at se på, hvordan IMs venner i forskellige generationer og niveauer af socialisation til IM bevarer henholdsvis trosforestillinger og sociale normer. IM var fra sin grundlæggelse en del af den omfattende evangelikale bevægelse der i Danmark og Norden tog fart fra midten af 1800 tallet, og der findes i dag forskellige typer af evangelikale overalt i verden. Det er konservative kristne organisationer med vægt på bibeltro og omvendelse. IM er formentlig den største evangelikale organisation i Danmark i dag.⁴ Evangelikalisme er vanskelig at operationalisere i empiriske undersøgelser (Hunter 1981). Men i denne artikel baserer vi os her især på Bebbington (2003, 15-41), Stackhouses (2007) og delvis Shibleys (1998) begrebsliggørelse og hæfter os ved fem kendetegn som ifølge dem skal være til stede for at karakterisere en kristen tro som evangelikal, nemlig ortodoksi, omvendelse, aktivisme, bibeltro og korsfæstelsens centrale betydning. Disse kendetegn kan illustreres med citater fra IMs hjemmeside, jesusnet.dk, og resultater fra spørgeskemaindsamlingen. Vi gennemgår dem i det følgende tematisk inddelt.

Ortodoksi

“Vi tror, at Gud har skabt hele verden og at vi mennesker er kronen på værket. Ifølge Bibelen skal Gud en dag holde retfærdig dom over alt og alle” (IMs hjemmeside tilgået januar 2021). Et gennemgående træk fra IMs grundlæggelse til i dag har være IMs bundethed til Guds ord (Jørgensen 2018, 144). Teologisk udviklede der sig allerede i 1860erne en skarp debat om, hvorvidt ikke-troende kunne omvende sig efter døden

⁴ En anden, også stor folkekirkelig organisation er Dansk Oase (Larsen 2011, 407-412) og markante er også luthersk mission. Uden for folkekirken findes for eksempel Mosaik, en videreførelse af pinsekirkerne.

og på den måde komme i Himmerige. IMs første formand Vilhelm Beck erklærede at det var umuligt, og Beck angreb de præster der var villige til at bede for afdøde (Holt 1961, 378-379). Det var præster som i et vist omfang blev set som repræsentative for en grundtvigiansk position. I dag er temaet om omvendelse efter døden blevet marginalt i folkekirken, hvor den mest udbredte position blandt præster formodentligt er antagelsen om at alle bliver frelst (Breengaard 2020, 62-99), men dette synspunkt finder netop ikke opbakning hos IMs venner. Her fastholder næsten alle (94 pct.) respondenterne på spørgeskemaet den ortodokse opfattelse og svarer ja til at "Gud vil dømme mennesker til evig frelse eller fortabelse."⁵

Forskellen i forhold til befolkningen fremgår af at så godt som alle IMs venner siger at de tror på en personlig Gud (i befolkningen kun 16 pct.). Også alle tror på et liv efter døden (befolkningen 39 pct.), på en Himmel (befolkningen 19 pct.) og et Helvede (befolkningen 10 pct.). Til gengæld tror 24 pct. af befolkningen på reinkarnation. I IM er det nul pct. Her trækkes der altså klare grænser, og IM fremstår som et trosmæssigt homogent fællesskab.

Personlig omvendelse

Omvendelse indebærer personlige oplevelser der får et menneske til at indse at det kristne budskab som IM forstår det, er af afgørende personlig betydning for ham eller hende. Her kan vi naturligvis ikke sammenligne med befolkningen; men vi noterer at omkring halvdelen af respondenterne svarer ja til et spørgsmål der lyder: "Har du haft en oplevelse af en omvendelse eller et vendepunkt i livet, hvor du kom til tro på Jesus Kristus?". I langt de fleste tilfælde fortæller respondenterne at omvendelsen kom som en proces og voksende ud af oplevelser i IM fællesskabet. I nogle tilfælde skete det ikke brat, men 'som en stille solopgang', som en respondent skriver; men i andre tilfælde var der tale om konkrete oplevelser. En respondent beskriver sin omvendelse:

Jeg kan ikke forklare hvad der skete, men pludselig var det som om der blev trukket et forhæng til side og glæden vædede frem, da jeg fik øjnene op for at det IKKE var i mig selv jeg skulle finde noget godt, der var alt for meget selvcentreret egoisme. Det hele lå uden for mig. Det var Jesus, der på korset havde båret alle menneskers synder til alle tider. Det var et frigørende evangelium! Og den frihed har jeg levet med siden.

⁵ Den brede kirkelige interesse dokumenteres ved en udveksling med et antal bidrag for hver af de to positioner i *Kristeligt Dagblad* i foråret 2021 efter at Lars Sandbeck åbnede debatten fra en position som lektor ved Folkekirken Uddannelses- og Videnscenter 1. februar. IMs position er bl.a. præsenteret ved et citat fra formanden i en overblikartikel af Yskes og Lyng den 17. februar. Man kan se Johannes Værges indlæg af 17. februar som et forsøg på at mane debatten til jorden ved at redegøre for at de to synspunkter begge er veldokumenterede igennem kirkehistorien og hermed så at sige legitimere dem begge. I kristendommens tidlige historie var syndsbegrebet centralt, men forbøn for de døde blev vægtet forskelligt. I 379 kunne Basil den Store i sin Pinsebøn bede for at Gud tilgav de døde i dødsriget og opløftede dem til de retfærdiges bopæl; men i 419 afviste Augustin af Hippo blankt at det var muligt for en udøbt nogensinde at komme i Himlen.

Omvendelse og bevidstheden om at man har gennemgået en omvendelse har således en grundlæggende betydning inden for IM.

Aktivism

Omvendelsen er knyttet til aktivisme og ansporer den omvendte til at sprede det kristne budskab. Så godt som alle respondenter svarer da også ja til udsagnet "Livet er en missionstid, hvor det handler om at få flest med i himlen". En respondent bekræfter: "Jeg mener, det er meget vigtigt at forkynde evangeliet i henhold til missionsbefalingen i *Matthæusevangeliet* kapitel 28 vers 19-20". Det gjaldt (og gælder) om at nå hele den danske befolkning, hvilket afspejles i den organisatoriske opbygning, lokalforeningerne, de læge missionærer og de kolportører af skrifter som blev tilknyttet, for slet ikke at tale om de mange frivilliges indsats i IM. Tidligere kunne eller burde unge som ældre missionsfolk af begge køn engagere sig dag for dag i ugens løb (se for eksempel aktivitetsoversigten for et enkelt missionshus i tiden efter Anden Verdenskrig hos Larsen (2011, 253)). Et sådant tidsforbrug er det ikke længere er muligt for IMs venner at lægge i missionen; men aktivitetsniveauet i IM er stadig meget højt. 75 pct. går i kirke hver uge eller oftere. I befolkningen som helhed er tallet 3 pct. Tilsvarende forskel ses inden for deltagelse og frivilligt arbejde. 75 pct. af respondenterne markerer at de 'ofte eller meget ofte' deltager i IMs møder, og 85 pct. har frivillige opgaver alene inden for IM. Det frivillige engagement er dermed meget højere end i befolkningen som helhed, hvor omkring 1/3 er aktive i en eller anden form for forening (Henriksen & Levinsen 2019, og for et tilsvarende resultat i Norge, se Repstad 2014).

Hele 92 pct. påtager sig frivilligt arbejde af den ene eller den anden art. Næsten halvdelen (48 pct.) er aktive i bestyrelser eller arbejdsudvalg, 1/10 arbejder i genbrugsbutikker eller sociale caféer og 12 pct. deltager i andre sociale eller diakonale aktiviteter, herunder ikke mindst tværkulturelt arbejde. Desuden deltager 18 pct. i forskellige udadrettede aktiviteter, herunder egentlige missionsaktiviteter.

Der kan måske være en tendens til at aktiviteten i IM kan være mere indadvendt end udadvendt; for eksempel taler 2/3 af IM vennerne aldrig eller sjældent om kristen tro med folk der ikke er kirkeligt aktive. Udadrettede aktiviteter som for eksempel hjælpearbejde foregår typisk i IM organisationer: men vi har ikke data om IM venners aktivitetsniveau inden for andre dele af foreningslivet.

Bibeltro

Vilhelm Beck vendte sig imod liberalteologiens historiske analyser af de bibelske skrifter, og der udviklede sig i 1894 en heftig diskussion imellem ham og flere af professorerne på det teologiske fakultet i København om hvordan man skulle læse Bibelens ord. Becks fyndord 'På knæ for Bibelen, Professorer, for den hellige Skrift!' citeres fortsat ofte. Som for eksempel da en ungdomsaktivist i *Indre Missions Ungdom* i 2014

brugte Becks artikel i et argument mod det hun anså for en omsiggribende organisering og planlægning af ungdomsarbejdet i IM, hvor hun argumenterede for en højere grad af fundamental tillid til Guds ord og hans løfter (Rasmussen 2014).

En respondent argumenterer på tilsvarende måde:

Vi står selv til ansvar over for Gud - det kan andre ikke påtage sig. Vi kan fortælle, hvad vi mener Bibelen siger om os mennesker: Vi er alle syndere og har mistet herligheden fra Gud. Vi har alle brug for Guds tilgivelse. Og så må vi pege på hvilken vejledning, Gud har givet os i Bibelen. Og respektere, at vi kan læse og forstå den vejledning meget forskelligt. Vi må selv stå til ansvar for vores egne valg.

Når man, som IMs venner, mener at Biblens ord er et fundament og at fortolkning altid må ske inden for Bibelens rammer, indebærer det en høj grad af stabilitet i tro, værdier og livsførelse.

Korsfæstelsens centrale betydning

I *Det Nye Testamente* dør Jesus Kristus på korset som et sonoffer for menneskenes synder som han tager på sig. En respondent fortæller:

Jeg kunne på et tidspunkt ikke mærke Gud i mit liv. Når jeg bad oplevede [jeg] at stå foran en lukket dør, som ikke kunne åbnes. Men i det øjeblik jeg bad Jesus komme ind i mit liv, så blev døren åbnet og inde bag den hang Jesus på korset. Det blev en tydelig tale til mig, om han har taget min synd på sig, for at jeg kan blive fri.

Vi har desværre ikke spørgsmål i spørgeskemaet som kan sige noget om variationer i hyppigheden af holdninger på dette område; men der er ikke tvivl om at korsfæstelsen har en helt central betydning for IMs venner. Alt i alt viser formelle citater fra IMs hjemmesider og kommentarer i spørgeskemaet at IM kan karakteriseres som en evangelikal organisation. Der er noget fast og urokkeligt ved de fem kendetegn der her er gjort rede for. I forlængelse heraf kan man hævde at den evangelikale orientering betyder at der ikke sker fornyelser inden for IM på det trosmæssige område. På baggrund af vores data kan vi ikke udtale os med sikkerhed på dette område. Der er stort sammenfald mellem udtalelser på hjemmesider og i spørgeskemaet, men det kan måske delvis forklares med at begge dele er eliteudsagn, idet hjemmesiden er den officielle præsentation af IM, og at kernen i IM formentlig er overrepræsenteret i vores projekt. Der kan altså være mere varierende og mindre dogmatiske synspunkter for eksempel i nogle geografiske områder eller blandt unge.

Repstad (2008) mener at der kan være en tendens til at forskere og andre overser forandringerne. Ord og begreber kan ændre indhold, selv om selve ordet er det samme. Som eksempel herpå nævner Repstad (2008, 160) et interview med en gammel dame fra et af de konservative kristne miljøer i Sørlandet i Norge som siger: "Jeg tror på Helvede og alt det der, men jeg tror ikke på det på at det er lige så slemt som de en gang lærte mig". Repstad kommenterer: "Selv traditionalister må forhandle deres tradition".

I de følgende afsnit analyserer vi, hvordan folk bliver rekrutteret til IM, og hvordan de erhverver en identitet som indremissionske.

Rekruttering

Studier af sociale og religiøse bevægelser viser at rekruttering generelt ikke kan forklares med socioøkonomiske forhold, men at rekrutteringen primært sker gennem eksisterende netværk (McAdam 1986; Gerlach & Hine 1970; Lofland 1966; Snow & Phillips 1980) eller udløses af begivenheder der giver de potentielle tilhængere et såkaldt moralsk chok som for eksempel flygtningekrisen i 2015 (Jasper 2011; Gundelach & Toubøl 2019). Rekruttering som følge af pludselige opståede situationer i samfundet er ikke relevant for IM i denne sammenhæng, så vi fokuserer på netværk. Netværk kan i IM sammenhæng forstås på to måder: den nærmeste familie og andre netværk bestående af anden familie eller venner.

Adspurgt om deres vej ind i IM svarer hele 72 pct. af de adspurgte at de er ledt ind i IM af deres forældre og 18 pct. gennem den øvrige familie, og kun 7 pct. har selv opsøgt IM eller er kommet ind på anden måde (de sidste 3 pct. svarer 'andet'). Deltagelse i IM er altså næsten udelukkende baseret på eksisterende tætte IM netværk, og der er kun lille fornyelse udefra. Forældrene, det vil sige det allertætteste familienetværk, er det helt centrale, og statistiske analyser (ikke vist her) viser at forældrenes tilknytning til IM er helt afgørende for rekrutteringen.

Af vores data fremgår det at blot syv pct. er blevet tilknyttet IM uden for tætte IM netværk som forældre og familie. Det er næppe tilstrækkeligt til at skabe fornyelse og ekspansion; men de skaber naturligvis en interesse for hvilke kendetegn der er ved denne gruppe. Af de åbne svar i spørgeskemaet kan vi se at mange kom til IM fra beslægtede kristne organisationer for eksempel Kristeligt Forbund for Studerende (KFS) eller Luthersk Mission. I nogle tilfælde i forbindelse med en flytning i anden i forbindelse med giftermål og enkelte har blot tilmeldt sig IMs nyhedsbrev.

Den tætte netværksbaserede rekruttering kan udgøre et problem for IM. Efterhånden som tilslutningen til IM bliver mindre er der også færre netværk, herunder forældrene, der kan lede folk ind i IM. Færre personer i netværket betyder at færre rekrutteres, og dermed opstår en nedadgående negativ spiral som kun kan løses ved at der kan rekrutteres folk enten ved at flere børn fødes og opdrages af IM-forældre eller ved rekruttering uden for netværkene.

Bevægelse som identitet

IM skaber sammenhold gennem deltagernes tro, følelse af fællesskab og deres deltagelse i IMs aktiviteter. Man oplever et fællesskab som er stærkt indadtil og som afgrænser sig fra omverdenen. Indadtil er IM præget af trosmæssig homogenitet og et stærkt netværk sådan som det udtrykkes af en respondent:

At komme i Indre Mission betyder for mig, at jeg mødes med andre, for hvem det også er vigtigt at blive holdt fast i troen og kunne tale om det. Og ikke have nok i søndagens gudstjeneste, selvom den kan være nok så god. Jeg støtter [op] om gudstjenesten ved en bibeltro præst. Det er vigtigt med sakramenterne.

Samtidig er IM bevidst om at deres tro er en forskelsreligion der skaber grænser i forhold til omverdenen. Som beskrevet ovenfor er IMs venner bevidste om at de har en

trosopfattelse der er forskellig fra den danske befolkning både hvad angår den troende og ikke troende del. Flere respondenter mener at de er ildeset i den danske befolkning som helhed:

Jeg har en klar oplevelse af, at mine holdninger ikke accepteres i samfundet i bredere forstand – nogle af dem er politisk ukorrekte og bliver udskammet i den offentlige debat. Jeg oplever også, at de personer, der offentligt giver udtryk for samme holdninger, som jeg har, ofte bliver udsat for mangel på respekt for dem og deres holdninger og i nogle tilfælde for meget ubehagelige tilkendegivelser – ikke mindst på de sociale medier.

Grænser og fællesskab medvirker til at konstruere en IM-identitet. Identiteten har et navn, nemlig at være 'indremissionsk'. Den følelse er meget stærk inden for IM; men den gælder ikke for alle. Adspurgt om identitet svarer 70 pct. af respondenterne 'Jeg kalder mig gerne indremissionsk og deler de værdier og holdninger Indre Mission står for'. Et mindretal på 25 pct. svarer 'Jeg er enig i mange af de værdier og holdninger som Indre Mission står for, men jeg vil ikke kalde mig for indremissionsk'. (Fem pct. er kritiske, og ingen siger at de ikke deler værdierne).

Forskelle i identitetsfølelse afhænger af generation og socialisering. Yngre har en svagere IM-identitet end ældre. Det kan skyldes at IM-identiteten så at sige skal vokse sig stærk gennem livet; men det skyldes snarere at man som ung i dag er vokset op i et samfund, hvor forholdene for IM er mindre gunstige for IM end det var tilfældet for end for ældre generationer. I forhold til socialisering antager vi at jo stærkere socialisering en person har været udsat for, desto stærkere er den pågældendes identitet. Derfor vil personer hvis forældre har været stærkt tilknyttet IM, have en stærkere IM-identitet end andre. De to forklaringer og deres sammenhæng vises i tabel 1 der viser andelen af personer der vil kalde sig for indremissionske, fordelt på generation og socialisering.

Table 1. Andel der vil kalde sig for indremissionsk fordelt på fødselsår og mors tilknytning til IM. Pct.

Fødselsår	Mors tilknytning til IM		
	meget stærk	stærk	svag
-1945	91	80	63
1946-1954	81	71	62
1955-1963	81	67	49
1964-1972	76	68	58
1973-1981	76	64	62
1982-	77	66	35*

Noter: Antal respondenter 1709. Der er ikke forskel i mors og fars tilknytning til IM. Af forenklingsgrunde viser vi kun mors tilknytning. Mors tilknytning vælges fordi der er færre 'ved ikke svar' for mors tilknytning end for fars. * kun 17 respondenter; derfor er pct. tallet usikkert.

Tabellen viser at begge faktorer har betydning for identiteten og at de gensidigt forstærker hinanden. Unge vil i mindre grad end ældre kalde sig for indremissionske. Hvis vi her tager fødselsår som udtryk for generationer, betyder det at kerneidentifikationen med IM mindskes i takt med at ny generationer kommer til. Der er en forskel i kerneidentiteten fra 80-90 pct. for de ældste med stærk socialisering til omkring 60 pct. blandt de yngste med svagere socialisering. Det er svært at sige om det er en stor eller lille ændring; men man skal huske at undersøgelsens grundlag er personer som har ret tæt kontakt til IM, og derfor kan man formode at tendensen til identifikation ville have været svagere, hvis man havde kunnet inkludere alle de personer der på den ene eller anden måde føler sig tilknyttet IM. Sammenfattende er det klart at forældre-socialiseringen har betydelige, langvarige konsekvenser for IM.

På den positive side viser analysen at IM kan reproducere sig i forhold til personer. Personer hvis forældre har stærk tilknytning til IM, får næsten alle en stærk IM-identitet. Men når forældrene har en svagere tilknytning til IM, får deres børn også en svagere IM-identitet, og hvis børnene fortsætter i IM-fællesskabet, vil deres børns identitet i forhold til IM være svagere. Med mindre IM-forældre får mange børn, vil der skabes en negativ spiral der gradvis indebærer at færre vil identificere sig fuldt ud med IM.

Frafald

Ligesom folk rekrutteres til IM, kan nogle falde fra eller bare lægge distance til IM. Omkring en fjerdedel (24 pct.) opgav at de i perioder af deres liv ikke havde været tilknyttet IM. Mange (56 pct.) har nære familiemedlemmer der er ophørt med at være tilknyttede IM. Det opleves med 'stor sorg', eller 'skuffelse og bekymring på deres

vegne' og for nogle at 'bedrøvelsen leder til afstand', og kan endelig udløse 'forbøn for vedkommende'.

Reaktionerne på frafald til 'en anden vej' kan imidlertid også lede til udvikling henimod en større åbenhed, som det skete for en respondent der berettede om, hvordan et eller flere familiemedlemmers frafald havde ledt vedkommende til en mere åben holdning i religiøse spørgsmål: 'Nemmere at have en opbyggelig samtale med. Væsentlig mindre fordømmelse af andre, der ikke tror på helt samme måde. [Jeg] har fået en ny, ikke så konkluderende holdning som IM'. På sin vis er dette vel et skift væk fra IMs faste kerneværdier, men er på den anden side en understregning af vedkommendes personlige trosudvikling.

Igen og igen betones det at der ikke er tvang i troen, og der er andre mange veje til Gud også i organisationer som er tæt på IM. En respondent skriver: 'Ingen er tvunget ind i indremission -- det er ganske frivilligt. Jeg er ikke af den opfattelse at vi kun bliver frelst ved at komme i indremission - der er mange gode kristne sammenhænge man kan komme i'.

Ligesom det er tilfældet ved overførsel af tro fra forældre til børn, som blev behandlet ovenfor, er der en sammenhæng mellem om man selv har haft perioder af mindre tilknytning til IM og om man kender til nære familiemedlemmer der har forladt IM. Tendensen er at de der i perioder ikke har været tilknyttet IM, også har større chance for at have familiemedlemmer der har forladt IM. Vi kan se at frafaldet undertiden skyldes et tab af tro, som det formuleres af nogle af respondenterne; men vi kan også se at det i mange tilfælde skyldes en aktiv religiøsitet som så ikke lige finder sin plads i det lokale IM netværk.

Opblødes forskelsreligionen?

Ovenfor er IM vennernes tro blevet karakteriseret som en forskelsreligion, der på det trosmæssige område trækker grænser til andre dele af befolkningen. Det ses ved om man accepterer at et nært familiemedlem gifter sig med en person med anden religion og holdning til muslimer. I begge tilfælde er der en stærk sammenhæng mellem indikatorerne på grænsedragning med fødselsår og en langt svagere med mors tilknytning til IM. Vi viser derfor alene tabellen for fødselsår.

Table 2. Fødselsår og om man helt sikkert accepterer at en person med anden religion gifter sig med en slægtning samt om man er åben i forhold til muslimer. Pct.

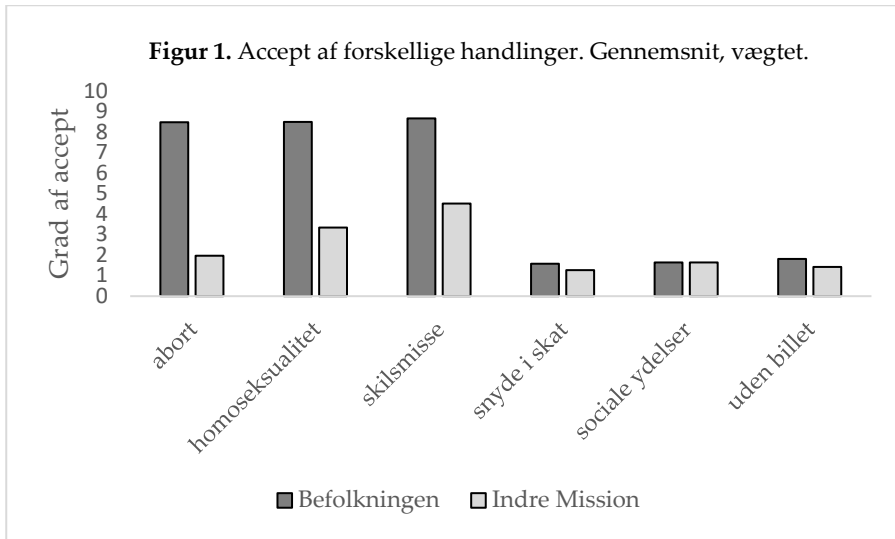
Fødselsår	Accepterer giftermål	Åben ift. muslimer	Antal
-1945	17	12	284
1946-1954	28	17	405
1955-1981	35	30	924
1982-	47	51	158

Note: At være åben over for muslimer indebærer at man sagt ja enten til at 'slam og kristendom har meget til fælles og vi kan beriges af muslimernes tro og værdier' eller 'Islam skal respekteres på lige fod med andre religioner'. Kategorierne for fødselsår er slået sammen ved hjælp af en statistisk procedure. Tabellen viser at yngre medlemmer af IM er meget mere accepterende over for personer med andre trosopfattelser. Jo yngre man er, i desto mindre grad trækker man altså skarpe grænser til andre trosretninger. Hvis respondenterne, i overensstemmelse med forventningerne i generationsteorien, stort set bevarer deres værdier, når de bliver ældre, vil IMs venners grænse over for omverdenen gradvis blive mere og mere porøs, og IMs venners traditionelle værdier på dette område i større grad og større grad blødes op.

Grænsedragning i relation til moral

IM er formentlig bedst kendt for deres traditionelle værdier i forhold til familie og seksualmoral; men IMs venner adskiller sig også fra befolkningen som helhed på andre måder. I forhold til social omsorg og indvandrere er IM mere inkluderende end befolkningen.

I forhold til moral skelner vi mellem privat og offentlig moral. Privat moral vedrører forhold for den enkelte og offentlig moral forholdet mellem individet og det offentlige (jf. Frederiksen & Gundelach 2019). Figur 1 sammenligner privat og offentlig moral for IMs venner og befolkningen.

Note: Gennemsnit af svar fra 1 til 10, hvor 1 betyder kan slet ikke acceptere og 10 betyder kan acceptere i høj grad. Ved ikke svar er udeladt. Vægtede tal.

Figur 1 viser meget klart at IMs venner har en langt mere restriktiv moralopfattelse i forhold til befolkningen med hensyn til privat moral, men ikke i forhold til moral i forhold til det offentlige. Med hensyn til moral i forhold til det offentlige er der næsten ingen forskel mellem IM og den danske befolkning. Men når det kommer til den trosmæssigt relaterede moral, den private moral, er der meget betydelige forskelle. I den danske befolkning var den gennemsnitlige accept af abort, homoseksualitet og skilsmisse meget lavere tilbage i 1981, da værdiundersøgelsen blev foretaget første gang, og der var betydelig uenighed i befolkningen (Frederiksen & Gundelach 2019). I dag accepterer næsten alle i befolkningen de tre handlinger i høj grad. Vi ved ikke om der er sket nedgang i accept af de tre moralformer inden for IM; men det kan ikke være nær så meget alene af talmæssige grunde, for næsten alle i IM har en striks opfattelse med hensyn til den private moral.

Svarene kræver imidlertid yderligere fortolkning. For det første afveg svarmulighederne for de tre spørgsmål lidt i IM undersøgelsen sammenlignet med befolkningsundersøgelsen. I den danske del af den internationale værdiundersøgelse blev der spurgt om "abort" i IM om "provokeret abort", og "praktiseret homoseksualitet" i stedet for blot "homoseksualitet". Det er en forskel i begreber som de fleste danskere, tror vi, ikke anser for afgørende, men for IM er det noget centralt. For det andet: Mens det i den almene befolkning er ret entydigt, hvad man skal forstå ved accept, giver brugen af ordet anledning til mange kommentarer fra IMs venner. De mener at det er fejlagtigt at bruge ordet acceptere. Det fremgår af respondenternes kommentarer til dette spørgsmål om moral, for eksempel:

Spørgsmålet om accept af homoseksualitet er helt hen i vejret. Jeg er i princippet fuld-

stændig ligeglad med folks seksuelle orientering. Hvis jeg har omsorg for mit medmenneske kan jeg ikke med bibelen i hånden sige til mit medmenneske at lev du bare med en af samme køn, det er et fedt. Så har jeg ledt et menneske væk fra den levende Gud. Jesus tilgiver alt synd. Derfor tilgiver han den homoseksuelle praksis. Det kræver dog at du vender dig bort fra den.

Noget tilsvarende gælder for abort. En respondent kommenterer:

Jeg ønsker at respektere andres livssyn/holdning. ... Hvis spørgsmålene var formuleret: ville du kunne få foretaget en provokeret abort, så holder jeg mig på min banehalvdel. Ikke fordi vi ikke skal blande os i hinanden, men fordi, som jeg oplever det, er den eneste der har ret til at acceptere/ikke acceptere et livsvalg Gud. Jeg er ikke sat til at dømme min næste.

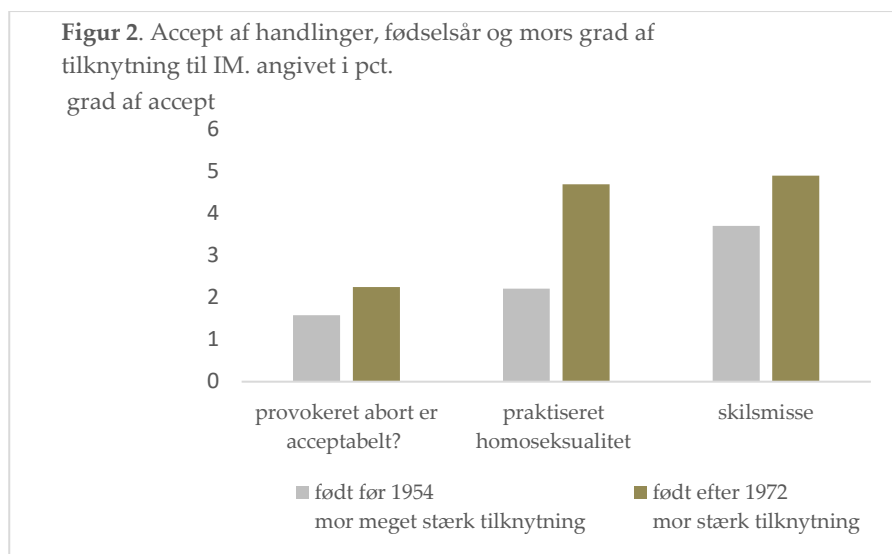
Holdningen til skilsmisse er mere nuanceret og kræver dybere analyser end det muligt her. Men en typisk kommentar er at nogle mener at der er kun én eneste tilladt grund til skilsmisse: at ægtefællen har været i seng med en anden. Andre siger dog at 'der kan forekomme... tilfælde... hvor det et kan blive nødvendigt med en skilsmisse, f.eks. ... vold. Men i alle de nævnte tilfælde først efter at man længe har kæmpet og fået hjælp til at prøve at få det til at lykkes at genoplive kærligheden i ægteskabet'.

Interessant nok er der så godt som ingen der kommenterer spørgsmålene om accept af snyd i forhold til det offentlige. Det skyldes formentlig at IMs venner ikke på dette område opfatter sig som anderledes tænkende end den danske befolkning som helhed. Men når det kommer til den private moral, må man altså konstatere at man i IM har brug for nogle omformuleringer, fortolkninger og nuanceringer af værdiundersøgelsens spørgsmål om privat moral. Det viser de mange kommentarer om accept af abort, skilsmisse og homoseksualitet.

IMs venner ved naturligvis at deres moralopfattelser afviger fra befolkningens. Man kan læse de mange kommentarer om accept som en handleform (et *agency*, jf. Leming 2007) som tillader de IM-tilknyttede på denne ene side at fastholde deres traditionelle moralopfattelse og på den anden at tilpasse sig moralen i den omgivende samfund. Derfor mener de på den ene side at man skal have respekt for homoseksuelle samtidig med at man kan fastholde at tage afstand fra en homoseksuel praksis og officielt støtte til homoseksualitet for eksempel i form af homoseksuelle vielser – en raffineret dobbeltopfattelse, som dog også refereres i en hollandsk undersøgelse af en evangelikal organisation (Vermeer og Scheepers 2017). Men det er en opfattelse som formentlig vil være fremmed for de fleste i den danske befolkning. Det er muligt at denne dobbeltopfattelse altid har været til stede i IM; men vi formoder at den har været tiltagende i takt med at befolkningens frisind er vokset.

Målt med spørgeskemaundersøgelsen viser der sig flere tegn på opblødning på det moralske område, idet IMs venner i stigende grad kommer til at ligne den danske befolkning i værdimæssigt henseende. Yngre venner af IM er mere moralsk tolerante end ældre, og personer hvis mor har en stærk i modsætning til meget stærk tilknytning til IM, er de mest tolerante. Dette fremgår af figur 2 der kombinerer tal om mors tilknytning til IM og fødselsår. Af forenklingsgrunde viser figuren kun udvalgte tal. Jo højere

en søjle er, desto mere siger respondenterne at de kan acceptere den pågældende handling. Den ældste aldersgruppe som har en mor med meget stærk tilknytning til IM, er klart den mest restriktive i forhold til alle tre moralformer. Og den yngste med en mor der har en stærk tilknytning til IM er den mest tolerante. Forskellen er særligt stærk i forhold til holdningen til homoseksualitet. Hvis vi antager at både socialisering- og generationseffekten er relativt konstant over tid, vil det betyde at IMs venner som helhed gradvist bliver mere og mere tolerante i forhold de tre moralformer og at de kommer til at minde mere og mere om den danske befolkning. Forandringen vil gå langsomt i forhold til holdningen til provokeret abort og hurtigst i forhold til skilsmisse. Vi finder altså stabilitet i trosforestillingerne, men forandring når det drejer sig om de moralske konsekvenser. Et spænd der i fremtiden vil kunne give anledning til diskussion.

Ligestilling

Et af den traditionelle evangelikale trosopfattelses kendetegn er at mænd opfattes som familiens overhoved og forsørger. Amerikansk forskning tyder imidlertid på at den traditionelle position i disse organisationer i dag er blevet blødt op i forhold til større vægt på ligeberettigelse hvad angår kvinders erhvervsarbejde og deltagelse i familiens beslutningstagen, og at opfattelsen af kønsroller i det hele taget minder om dem der er i det omgivende samfund (Gallager & Smith 1999; Shibley 1998). Vi antager at det samme gælder for Danmark, men at der stadig er forskelle mellem den danske befolkning på dette område og IMs venner. Vi har imidlertid kun et enkelt spørgsmål som adresserer forventningerne til det ideelle forhold imellem mænd og kvinder; nemlig om fordelingen af husligt arbejde. Vi kan hermed ikke nå hele vejen rundt om ligestillingsspørgsmålet. Det er et emne som er under løbende debat i befolkningen generelt

såvel som blandt IMs venner. Som tabel 3 viser er det et spørgsmål som IMs venner, mænd som kvinder tillægger langt mindre betydning end befolkningen i øvrigt. Så i denne henseende står IMs venner stadig for en mere patriarkalsk position end den danske befolkning som helhed.

Tabel 3. Er det at være fælles om det huslige arbejde vigtigt for et ægteskab eller parforhold? Mænd og kvinder i befolkningen og blandt Indre Missions venner. Pct.

	Befolkningen mænd	Befolkningen kvinder	IM mænd	IM kvinder
Meget vigtigt	31	33	14	12
Ret vigtigt	55	52	52	51
Ikke særligt vigtigt	14	15	34	37
I alt	100	100	100	100
Antal	730	854	944	741

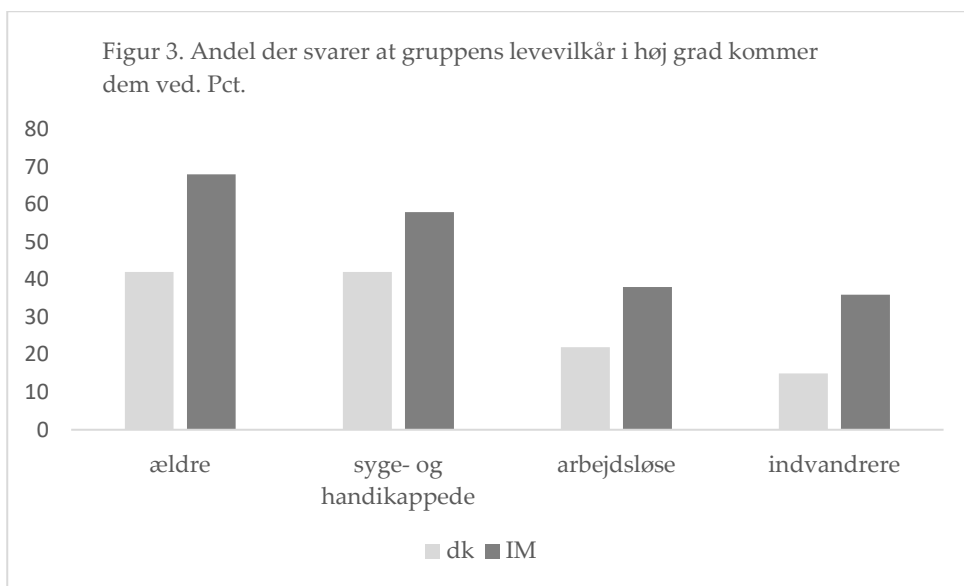
Note: Befolkningen er målt ud fra den danske værdiundersøgelse 2017. Vægtede tal.

I lighed med de øvrige værdier i dette afsnit har vi testet om generation eller graden af mors tilknytning til IM har betydning for forskelle i holdningen til ligestilling inden for IM. Det er ikke tilfældet. Det er overraskende, når man tager i betragtning at generation og tilknytningsgrad til IM i andre forhold synes at være af betydning. Fundet viser at der inden for IM er stor homogenitet i holdningerne til ligestilling, og dermed at der ikke er tegn på en gradvis udjævning mellem IM og den danske befolkning på dette område.

Omsorgsværdier

‘Lignelsen om den Barmhjertige Samaritaner’ opleves stadig som relevant inden for IM hvor den forstås som et krav om at man altid skal yde det man formår, for at gavne mennesker i nød. Som for eksempel i en artikel som landslederen i foreningen Agape (en organisation til fremme kirkeligt socialt arbejde) har skrevet i *impuls*, hvor hun understreger den absolutte forpligtelse til at hjælpe mennesker i nød (Ingemansen 2019).

Som en indikator på barmhjertighed har vi målt holdningen til at hjælpe mennesker i nød gennem svar på om man føler at levevilkårene for forskellige grupper kommer en ved. Vi kalder dette for omsorg (Figur 3).

Note: DK = Den danske værdiundersøgelse 2017, IM = IM undersøgelsen. Antal respondenter: DK 1.635-1.647, IM 1.723-1745. 'Ved ikke' svar udeladt. Data er vægtede.

Figuren viser at IMs venner føler større omsorg for alle de udvalgte grupper end man gør inden for befolkningen. Størst grad af omsorg føler IMs venner for ældre og lavest for indvandrere. En statistisk analyse, der ikke er præsenteret her, viser at der ikke er generationsforskelle i graden af omsorg for arbejdsløse og syge og handicappede – hverken i befolkningen som helhed eller blandt IMs venner. Men det er der derimod i holdningen til indvandrere og for ældre. Interessen for ældres levevilkår er klart større blandt de ældre end blandt de unge, hvilket måske ikke er så overraskende. Denne sammenhæng finder vi både i befolkningen og blandt IMs venner. Derimod er det overraskende at der med hensyn til omsorg for indvandrere er ikke den store generationsforskel hverken i befolkningen eller inden for IM.

Konklusionen bliver derfor at IMs venner føler klart mere omsorg for forskellige svage og udsatte grupper i samfundet end den øvrige befolkning gør, men at der ikke er væsentlige forskelle i prioriteringen af graden af omsorg for de forskellige grupper. Der er ikke indikatorer i dette materiale på at omsorg for andre inden for IM vil blive reduceret og hermed kommer til at ligge på samme niveau som befolkningens.

Konklusion

De dominerende teorier om religiøs forandring har som nævnt tidligere hævdet at der bliver mindre religion i det hele taget i samfundet (sekularisering), og/eller at folk i stigende grad selv vælger deres religiøsitet og at det betyder at kirkereligion er vigende (individualisering). Det er indlysende at disse udviklingstræk ikke dækker over hele det religiøse landskab. I denne artikel har vi undersøgt hvordan en traditionel og

konservativ religiøs organisation – Indre Mission – forandres, og vi viser at IMs religiøsitet holdes fast, men at mange andre værdier forandres. Der er altså tale om usamtighed, en kompleks udvikling der indebærer både fasthed og blødhed i udviklingen.

Det er måske nærliggende at tænke at en konservativ religiøs organisation kunne udgøre en attraktiv subkultur for særligt troende i en stærkt sekulariseret kultur (Vermeer & Scheepers 2017); men for IMs vedkommende har man oplevet en vigende tilslutning. IM rekrutterer så godt som alle sine støtter blandt personer som allerede er tilknyttet IM, især gennem socialisering i opvæksten, og derfor er antallet af IM venner aftagende alene af demografiske grunde. Der er en ubønhørlighed i de demografiske ændringer (Jenkins 2006). For det første har IM vanskeligt ved at reproducere sig selv. Blandt de 1.765 personer vi undersøgte i alderen 17 til 97, var det kun 12 pct. der var 40 år eller derunder, dvs. personer i en alder hvor man får børn. Demografien viser derfor at antallet af venner i IM falder i takt med at vennerne dør, og at der ikke i tilstrækkelig grad kan suppleres op fra bunden af alderspyramiden. Dertil kommer at ikke alle børn der fødes ind i IM familier fastholder deres tilknytning til IM resten af livet. På den måde siver tilslutningen til IM langsomt ud. Andre rekrutteringskilder som for eksempel ægteskab spiller givetvist en rolle for rekruttering; men den er næppe afgørende.

Men samtidig fastholder IMs venner deres tro. IMs venner tilhører en gruppe traditionelt troende. Deri adskiller sig fra resten af den danske befolkning. Så godt som alle IMs venner tror på en personlig Gud, Himmel, Helvede og et liv efter døden. Ingen af dem tror på reinkarnation. Denne tro er stærk og stabil. Der er ikke noget der tyder på at den svækkes blandt IMs venner; men der vil naturligvis være personer der opfører sig med at være tilknyttet IM af den ene eller anden grund. Antallet af og kendetegnene ved de frafaldne kender vi ikke meget til, fordi vores data kun omfatter IMs venner. Vi ved heller ikke om der sker en udvikling i IMs venners måde at fortolke troen på, men det er nærliggende at antage at den enkelte forhandler og udlægger sine religiøse værdier i lyset af den generelle udvikling i samfundet. På den måde kan begreber fastholdes samtidig med at deres indhold udvikles, deles og fortolkes inden for IM.

Troen fastholdes; men der sker der ændringer i mange andre værdier. På adskillige områder er værdierne blandt IMs venner ganske vist stort set identiske sammenlignet med resten af befolkningen. Det gælder for eksempel om man synes at det er acceptabelt at snyde det offentlige. Men når det kommer til kønsmoral såvel som trosrelaterede værdier, afviger IMs venner. Med basis i barmhjertighed som grundværdi udtrykker IM venner mere omsorgsfulde værdier over for svage grupper, herunder indvandrere, end befolkningen i øvrigt. Der er også områder hvor IM afviger meget fra befolkningen, især i forhold til skilsmisse, praktiseret homoseksualitet og provokeret abort. Her adskiller IMs venner sig ved at være meget mere strikse i forhold til disse handlinger, men også at have holdninger der er mere nuancerede end befolkningen. Man argumenterer for at homoseksualitet er en synd og at man ikke kan være kristen og leve som homoseksuel. Men holdningen er også at man ikke er et dårligt menneske hvis man er homoseksuel. Alle mennesker er lige værdifulde og elskede af Gud. De moralske værdier er under forandring. De unge er for eksempel langt mere tilbøjelige

til at acceptere homoseksualitet end de ældre. Der sker altså en opblødning af de moralske værdier så IMs venner (langsomt) kommer nærmere til værdierne i befolkningen.

Alt i alt kan altså konkluderes at der bliver færre sympatisører inden for IM, og IMs aktiviteter er vigende. Det hænger sammen med at rekrutteringen er lav. Rekruttering til IM sker især gennem forældre og i mindre grad gennem andre tætte netværk. En hollandsk undersøgelse viser desuden at ægteskab er en vigtig rekrutteringsform (Vermeer & Scheepers 2017), men det har vi ikke data om fra Danmark. Der er meget få personer der selv har opsøgt IM uden om et netværk. De fleste fødes ind i IM; men IMs venner er nu for størstedelen over den alder, hvor man får børn. Dertil kommer at nogle unge som ældre i løbet af livet fravælger IM, og der vil også ske en afgang fra IM ved død. Alle disse processer tyder på tilbagegang. Jo færre sympatisører man har, jo færre der bliver opdraget inden for IM, desto færre kan føre IM videre. Der er tale om en negativ spiral der kan være svær at bryde.

Udenlandske eksempler viser imidlertid at der har været vækst i nogle evangelikale organisationer. De evangelikale angiver dog varierende forklaringer på udviklingen (Woodhead & Heelas 2000, Vermeer & Scheepers 2017, Pass & Bartholomä 2020), og deres gyldighed kan ikke uden videre overføres til Danmark (Nielsen 2018). Her i landet viser uformelle samtaler med nogle iagttagere i det kristne frikirkemiljø at der her er stabilitet eller en mindre vækst. Men på grund af variationerne i frikirkerne og forskelle til IM, kan disse erfaringer heller ikke uden videre overføres til IM.

Udviklingstræk hvor man fremskriver fortiden, kan give forkerte forudsigelser. Så selv om det ser ud til at IMs tilslutning har været vigende i længere tid, kan man godt tænke sig at der kommer en periode med vækst. Udenlandske og danske eksempler viser at det er derfor muligt at der kan være mennesker der i reaktion mod den stærke sekularisering tiltrækkes af den evangelikale form for kristendom og det stærke tros- og værdimæssige fællesskab som IM står for. Dette vil kunne give en vækst som ikke er forudset af sekulariseringsteorier.

LITTERATUR

Arnold, Kevin

- 2007 "Indre Mission er meget sekterisk", *Nordjyske.dk*, 9. marts 2007:
<https://nordjyske.dk/nyheder/indre-mission-meget-sekterisk/20ac15ba-11bf-416b-bbf7-0e3062cfec40>

Ahrendsen, Alex

- 1997 *Indsigt eller fordom – missionen i litteraturen fra Aakjær til Høeg*, Fredericia: Lohses Forlag.

Andersen, Peter B., Jakob Erkmen & Peter Gundelach

- 2019 "Udviklingen i (ikke religiøsitet)", in: Morten Frederiksen, ed., *Usikker modernitet. Danskernes værdier fra 1981 til 2017*, København: Hans Reitzels Forlag, 265-294.

Bebbington, David D.

- 2003 *Evangelicalism in Modern Britain. A History from the 1730s to the 1980s*, London: Routledge/Taylor & Francis Group.

Breengaard, Carsten

- 2020 *De Befriede. Fra frelsen til dommedag og folkekirkelige perspektiver*, Vanløse: Tidehvervs Forlag.

Byrne, David

- 2002 *Interpreting Quantitative Data*, London: Thousand Oaks.

Bækgaard, Hans Ole

- 2019 "Kvindelige præster må ikke blive tabu", *Indre Missions Tidende Impuls*, 14. juni 2019: <https://www.kristeligt-dagblad.dk/kirke-tro/indre-mission-vil-lpct.C3pct.B8fte-den-gamle-arv> .

Frederiksen, Morten, ed.

- 2019 *Usikker modernitet. Danskernes værdier fra 1981 til 2017*, København: Hans Reitzels Forlag.

Frederiksen, Morten & Peter Gundelach

- 2019 "Sædelighed og medborgermoral", in: Morten Frederiksen, ed., *Usikker modernitet. Danskernes værdier fra 1981 til 2017*, København: Hans Reitzels Forlag, 265-294.

Furset, Inger

- 2018 "Introduction", in: Inger Furseth, ed., *Religious Complexity in the Public Sphere. Comparing Nordic Countries*, Cham: Springer Nature, 1-29. DOI 10.1007/978-3-319-55678-9

Gallagher, Sally K. & Christian Smith.

- 1999 "Symbolic Traditionalism and Pragmatic Egalitarianism: Contemporary Evangelicals, Families, and Gender", *Gender & Society* 13 (2):211-33.

- Gerlach, Luther P. & Virginia H. Hine
1970 *People, Power, Change: Movements of Social Transformation*, Indianapolis: Bobbs-Merrill Company
- Gundelach, Peter
1988 *Sociale bevægelser og samfundsændringer*, Aarhus: Politica.
- Gundelach, Peter & Jonas Toubøl
2019 "High- and Low-Risk Activism – Differential Participation in a Refugee Solidarity", *Mobilization*, 24 (2): 199-220.
- Henriksen, Lars Skov & Klaus Levinsen
2019 "Forandringer i foreningsmedlemskab og frivilligt arbejde", in: Morten Frederiksen, ed., *Usikker modernitet. Danskernes værdier fra 1981 til 2017*, København: Hans Reitzels Forlag, 193-230.
- Holt, Poul
1961 *Kirkelig Forening for den Indre Mission i Danmark gennem 100 år. 1861-1961*, København: Lohses Forlag.
- Hunter, James Davison
1981 "Operationalizing Evangelicalism: A Review, Critique & Proposal", *Sociological Analysis* 42 (4): 363–72.
- IM i Tal 2021
2021 *IM i tal 2021*.
- Ingemansen, Anette Maria
2019 "Barmhjertighed har også grænser", *impuls-Indre Missions Tidende*, 6. september: <https://indremission.dk/impuls/forsiden/vis-artikel/artikel/barmhjertighed-har-ogsaa-graenser/>
- Inglehart, Ronald F.
1977 *The Silent Revolution*, Princeton: Princeton University Press.
1990 *Culture Shift in Advanced Industrial Society*, Princeton: Princeton University Press.
- Jasper, James M.
2011 "Emotions and social movements: Twenty years of theory and research", *Annual review of sociology* 37: 285-303.
- Jørgensen, Michael Riber
2018 *Fællesskab i Forandring, Indre Mission, identitet og interaktion – set fra Thy*, ph.d. afhandling, Aalborg Universitet. <https://doi.org/10.5278/vbh.phd.socsci.00075>
- Jørgensen, Poul Ørum
2020 "Lad os få gjort op med fordomme om Indre Mission", *Kristeligt Dagblad*, 11. juni 2020.
- Kirk, Hans
1975 *Fiskerne*, [København]: Nyt dansk litteraturselskab, [1928].
- Koch, Hal
1960 *Danmarks Kirke gennem Tiderne*, København: Gyldendal.
- Larsen, Kurt Etterup
2011 *En bevægelse i bevægelse. Indre Mission i Danmark 1861-2011*, Fredericia: Lohse.

- Lemming, Laura M.
2007 "Sociological explorations: What is religious agency?", *The sociological Quarterly* 48 (1): 73-92.
- Lofland, John
1966 *Doomsday Cult*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- McAdam, Doug
1986 "Recruitment to High-Risk Activism: The Case of Freedom Summer", *American Journal of Sociology* 92 (1):64-90.
- McGuire, Meredith B.
2001 *Religion. The Social Context*, Belmont, CA: Wadsworth Thomsen Learning.
- Nielsen, Marie Vejrup
2018 "Religious Change and Continuity in a Danish Town: Results from a Mapping Project", in: C. Monnot & J. Stolz, eds., *Congregations in Europe*, Springer Nature, 159-175. DOI: 10.1007/978-3-319-77261-5_9.
- Paas, Stefan & Philipp Bartholomä
2020 "The Missional Future of Free Churches in a Secular Context: A German Case Study", *Journal of Empirical Theology* 33 (2): 157-177.
- Rasmussen, Rebekka Friis
2011 *På knæ for Bibelen, Professor, for den hellige skrift!*, 21. november 2014, blog https://imu.dk/Bebington_r/blog/artikel/vis/paa-knae-for-bibelen-professor-for-den-hellige-skrift/#.YABQO-hKg2x
- Repstad, Pål
2008 "From Sin to a Gift from God: Constructions of Change in Conservative Christian Organizations", *Journal of Contemporary Religion* 23 (1): 17-31.
2009 "A softer God and a more positive anthropology: Changes in a religiously strict region in Norway". *Religion* 39 (2), 126-131.
2014 "When Religions of Difference Grow Softer", in: Giselle Vincett & Elijah Obinna, eds., *Christianity in the Modern World. Changes and Controversies*, Farnham. Ashgate, 157-174.
- Riley, Mathilda White
1998 "A life course approach: autobiographical notes", in: J.Z. Giele & G.H. Elder Jr. eds., *Methods of life course research: Qualitative and quantitative approaches*, Thousand Oaks: SAGE Publications, 28-51.
- Ritzau
2019 "Indre Mission mister opbakning - hver tredje missionshus er væk", *Politiken*, 17.11.
- Sandbeck, Lars
2021 "Der er en inkonsistens mellem teori og praksis i kirken", *Kristeligt Dagblad*, 1. Februar 2021.

- Shipley, Mark A.
1998 "Contemporary Evangelicals: Born-Again and World Affirming", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 558 (1):67–87.
- Snow, David A. & Cynthia L. Phillips
1980 "The Lofland-Stark conversion model: A critical reassessment", *Social problems*, 27 (4), 430-447.
- Stackhouse, John G.
2007 "Defining 'Evangelical'", *Church and Faith Trends* 1 (1): 1-5.
- Van Deth, Jan W. & Elinor Scarbrough
1995a "Introduction: The Impact of Values", in: Jan van Deth & Elinor Scarbrough, eds., *The Impact of Values*, Oxford: Oxford University Press, 2-18.
1995b "The Concept of Values", in: Jan van Deth & Elinor Scarbrough, eds., *The Impact of Values*, Oxford: Oxford University Press, 22-48.
- Vermeer, Paul & Peer Scheepers
2017 "Umbrellas of conservative belief: Explaining the success of evangelical congregations in the Netherlands", *Journal of Empirical Theology* 30 (1), 1-24.
- Vincent, Claus
2010 "Indre Mission vil løfte den gamle arv", *Kristeligt Dagblad*, 11. juni 2010.
<https://www.kristeligt-dagblad.dk/kirke-tro/indre-mission-vil-lpct.C3pct.B8fte-den-gamle-arv>
- Væрге, Johannes
2021 "To hovedtyper af kristendom i et spændingsfyldt forhold", *Kristeligt Dagblad*, 17. februar 2021.
- Yskes, Elisabeth
2019 ""Konvertit med fortid i Indre Mission: 'Den katolske kirke prioriterer ikke mellem de ting Jesus har sagt'", *Kristeligt Dagblad* 20. august 2019.
- Yskes, Elisabeth & Jens From Lyng
2021 "Få et overblik over debatten om frelse og fortabelse", *Kristeligt Dagblad*, 17. februar 2021.

Professor emeritus, Peter Gundelach Sociologisk Institut, Københavns Universitet
pg@soc.ku.dk

Lektor, Peter B. Andersen, Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns
Universitet, peterba@hum.ku.dk#